

УДК 94 (477) XX
DOI

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ОДЕСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА В 1920-Х РОКАХ

Литвин Наталя Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
Київського національного торговельно-економічного
університету
bauschlomba@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0555-0485

Разіцький Віталій Йосипович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
Київського національного торговельно-економічного
університету
v.razitskyu@knute.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0311-8317

Метою дослідження є розкриття завдань і цілей, поставлених комуністичною партією перед торговельно-економічною освітою у 1920-ті роки ХХ ст., на прикладі Одеського інституту народного господарства.

Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого конструктивізму, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-системний, історико-типологічний) методів.

Результати досліджень. У статті подаються основні організаційні аспекти Одеського інституту народного господарства, розкрито завдання та цілі, поставлені владою перед науково-педагогічною діяльністю інституту, також зосереджена увага на соціальному складі студентів та їхній освіті на торгово-кооперативних факультетах. Слід підкреслити, що ця тема є актуальною, оскільки в Україні наявні лише фрагментарні дослідження з питань торгівлі та економічної освіти 1920-х років.

Висновки. У статті представлені архівні документи, які дають дані про фінансове забезпечення інституту, ролі кооперативних організацій у фінансовій допомозі кооперативного факультету Інституту. У роботі наголошується на відсутності комерційних фахівців та важкому фінансовому становищі студентів на той час. Звертається увага на проблеми, що пов'язані з фінансуванням та зарахуванням студентів на кооперативний факультет. Автори підкреслюють роль торгово-економічної освіти у народженні нової комерційної та пролетарської інтелігенції. На основі архівних документів ми можемо простежити історію інститутів національної економіки, а найголовніше, прокоментувати основні цілі влади щодо створення нової бази торговельно-економічної освіти та нових спеціалістів у сфері торгівлі. З наведених висновків можемо стверджувати, що торговельно-економічна освіта посідала провідне місце у соціалістичному будівництві того часу, а головне – мала виконувати роль «гвинтика» в народженні нової філософії торгівлі та економіки.

Ключові слова: торгівля, торговельно-економічна освіта, комерційні інститути, кооперація, інститути народного господарства.

DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC EDUCATION AT THE ODESSA INSTITUTE OF NATIONAL ECONOMY IN THE 1920S

Lytvyn Natalia Mykolaivna,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Social and Political Sciences
Kyiv National University of Trade and Economics
bauschlomba@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0555-0485*

Razitskyi Vitalii Yosypovych,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Social and Political Sciences
Kyiv National University of Trade and Economics
v.razitskyi@knute.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0311-8317*

Purpose. The aim of the research is to reveal the tasks and goals set by the Communist Party for trade and economic education in the 1920s of the twentieth century on the example of the Odessa Institute of National Economy.

Methods. Methodology is based on the principles of historicism, systematization, scientificity, verification, authorial objectivity, moderate constructivism, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-systemic, historical-typological) methods.

Results. The article presents the main organizational aspects of the Odessa Institute of National Economy, reveals the tasks and goals set by the authorities for scientific and pedagogical activities of the institute, also focuses on the social composition of students and their education at trade and cooperative faculties. It should be emphasized that this topic is relevant, as in Ukraine there are only fragmentary studies on trade and economic education in the 1920s.

Conclusions. The article presents archival documents that provide data on the financial support of the institute, the role of cooperative organizations in the financial assistance of the cooperative faculty of the Institute. The paper emphasizes the lack of commercial specialists and the difficult financial situation of students at that time. Attention is paid to problems related to funding and enrollment of students in the cooperative faculty. The authors emphasize the role of trade and economic education in the birth of a new commercial and proletarian intelligentsia. On the basis of archival documents, we can trace the history of the institutions of the national economy, and most importantly comment on the main goals of the government to create a new base of trade and economic education and new specialists in the field of trade. From these conclusions we can say that trade and economic education occupied a leading position in the socialist construction of the time, and most importantly had to play the role of “cog” in the birth of a new philosophy of trade and economics.

Key words: trade, commercial and economic education, commercial institutes, cooperation, institutes of national economy.

Вступ. Початок 1920-х років ознаменувався переходом до нової економічної політики, яка несла у собі підвалини перебудування всієї системи господарства на новий лад, розвиток кооперативного руху, товарно-грошових відносин та створення нової системи торговельно-економічної освіти. Нове бачення на розвиток економіки вимагало від держави створення цілісної системи торговельно-економічної освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку. Створення комерційних училищ, інститутів, шкіл у 1920–1930-х роках вимагало багато зусиль і фінансування, а також залучення професійних кадрів, які б безвідмовно працювали у стилі побажань партії. Одним із таких інститутів був Одеський інститут народного господарства, який розпочав свою діяльність 1 вересня 1921 року та замінив собою Гуманітарно-суспільний інститут. Така проблема є актуальною, оскільки підготовка фахівців тор-

говельно-економічної галузі в Україні в 1920-х рр. довгий час не була темою ґрунтовного дослідження і вимагає подальшого вивчення.

Історія становлення і розвитку торговельно-економічної освіти в Україні впродовж 1920-х–1930-х рр. ХХ ст. розглядалася різними науковцями. Різні аспекти досліджуваної проблеми вивчали: О. Пиріг, Д. Михайличенко, В. Єрмаченко, О. Сахно, О. Рябченко та інші.

Для написання статті були опрацьовані архівні документи Ф. 166 (Наркомату освіти) ЦДАВОУ (Центрального державного архіву вищих органів влади України) та Ф. 1 (Постанови Вукоспілки) ЦДАГОУ (Центрального державного архіву громадських об'єднань України).

Метою статті є спроба систематизувати та розкрити особливості роботи Одеського інституту народного господарства в 1920-х роках, його науково-педагогічну, адміністративну, фінансову організацію.

Протягом процесу формування системи торговельно-економічної освіти в Україні в 1920-х роках постало питання організації Одеського інституту народного господарства, основною метою якого була, як сказано в «Звіті про діяльність Одеського інституту народного господарства за 1922/1923 рр.»: «І перед вищою школою, зокрема Інститутом народного господарства, виросло велике практичне завдання планомірної, організованої господарської підготовки висококваліфікованих працівників у всіх галузях організаційної і господарської діяльності, організований процес по викоріненню попередньої ідеології і безмежної інерції» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 1). Таким чином, традиційному процесу просвітницької роботи був протиставлений план досить організованого рішення в площині культурного будівництва найбільш невідкладних і гарячих завдань робітничо-селянської держави. Будучи планом просвітницької діяльності, він разом із тим своїми розгалуженнями органічно поєднався з відповідними господарськими органами радянської республіки. Цей план, переслідуючи безсумнівно грандіозні цілі господарських досягнень, даючи можливість підготовки кваліфікованих робітників у всіх сферах життя, зосереджених у відомстві Наркомпросу (Народний комісаріат промисловості), давав велику можливість, як було сказано, «здорового, міцного росту наших вузів і відриву вищої школи від практичних завдань. Це було моментом зближення школи з багатьма галузями державного будівництва» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 1).

Становлення кооперативної освіти в Одесі

Початок вищій кооперативній освіті в м. Одеса було покладено ще в 1919 році, коли за ініціативою корпоративних організацій і групи професорів Новоросійського університету в Політехнікумі було створено кооперативне відділення. Після реформ кооперативної школи до осені 1921 року був створений Інститут народного господарства у складі трьох факультетів: а) адміністративно-консультативного, б) факультету зовнішніх торговельних відносин, в) кооперативного. Стосовно кооперативної освіти слід зазначити, що в записці кооперативного факультету Одеського Наргоспу (Народного господарства) з приводу питання програми, яка повинна бути обговорена на нараді представників кооперативної освіти в Харкові 3 квітня 1921 року, зазначалося: «Система кооперативної освіти повинна бути побудована таким чином, щоб окремі навчальні заклади (чи це постійні, такі як кооперативні технікуми, чи це додаткові або випадкові у вигляді кооперативних курсів) перебували у тісному зв'язку між собою. Зокрема, стосовно технікумів комісія прийняла рішення такої їх побудови, щоб вони, не будучи позбавленими характеру самостійного навчального закладу, який готує кадри кооперативних працівників на середні ролі, у той самий час були б підготовчою школою для проходження вищого курсу в кооперативних факультетах Наргоспів (або в кооперативних інститутах). При цьому випускники технікуму за своєю

підготовкою повинні бути здатні поступити відразу на другий спеціальний курс Наргоспів або інститутів, минувши перший (загальний) курс» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 1–2). Також у цьому документі порушувалося питання організації кооперативних курсів, які мали дати базові знання з торговельно-економічної освіти, а саме: «Зупиняючись на кооперативних курсах, які проєктуються зараз кооперативними союзами, профсоюзами і так далі, Комісія поставилася із самим різким осудом до тої грубої, безсистемної, кустарної організації, тенденція до якої спостерігалася в такій сфері. На думку всіх членів комісії, ці курси без належної підготовки, яка б могла гарантувати обдуману програму і гарний склад лекторів, замість користі можуть наносити певну шкоду, вселяючи хаос у головах слухачів та наповнюючи їх абсолютно неправильними поняттями у сфері кооператознавства» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 2). Як бачимо з документа, такі курси дійсно були погано організовані і потребували модернізації.

Для усунення поганої організації кооперативних курсів, комісія визнала доцільним постановити такі положення стосовно організації курсів, а саме:

1. Для управління цією сферою було створено спеціальний координуючий орган у складі представників кооперативного факультету з однієї сторони і кооперативних Губсоюзів (Губернські союзи) всіх трьох видів кооперації (тобто Губспоживсоюзу, Губсільгоспсоюзу і Губпромсоюзу) – з іншої. Цьому органу, крім розгляду і затвердження положення про курси, програми, лекторського складу, надавалося право видавати чи не видавати дозволи організації і проведення курсів у межах своєї губернії.

2. Під час організації довгострокових курсів мали на увазі, що необхідно було пристосувати до них всю належну техніку для того, щоб такі курси давали можливість кооперативним працівникам, які мають тривалий практичний досвід, отримувати в них достатню підготовку для вступу до Вищої кооперативної школи, минувши при цьому технікум. Також слід підкреслити, що комісія стосовно питання кооперативної освіти звернула особливу увагу і підкреслила необхідність створення в Одесі дослідницької кафедри по кооперації. Вона мала стати центром розвитку кооперативної думки і поширення кооперативних знань (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 33).

Фінансове становище, викладацький та студентський склад Одеського інституту народного господарства

Якщо говорити про особливості роботи кооперативного факультету Одеського інституту народного господарства, то слід зазначити, що «Комісія вважає незаперечним, що за значенням своїм для кооперації робота викладачів вищої кооперативної школи повинна бути прирівняна до праці найвищої категорії працівників Губсоюзу. Тому у відношенні оплати праці вона повинна бути підведена під відповідну тарифікацію. Не буде зайвим при цьому зазначити, що саме ця си-

Кошторис Одеського інституту народного господарства за 1921 рік

ВИТРАТИ. КОШТОРИС	ПРИБУТКИ. КОШТОРИС
1. На кооперативний кабінет, бібліотеку при факультеті – 2416666 р.	Губсоюз – 35% – 7120000 р.
2. На додаткове оснащення факультету – 13450001 р.	Вукоспілка – 15% – 3180000 р.
3. На фонд для допомоги професорам і студентам в особливих випадках – 1000000 р.	Сільсоюз – 10% – 2120000 р.
4. На премії за наукові роботи по кооперації – 800000 р.	УМПО – 10% – 2120000 р.
5. Непередбачувані витрати – 3533333 р.	ОПО – 15% – 3180000 р.
ВСЬОГО – 21200000 р.	Промсоюз – 5% – 1060000 р.
	Союз. сільсьгосп. колект. – 5% – 1060000 р.
	Одесміськ. – 5% – 1060000 р.
	Губкомвоєн. – 5% – 1060000 р.
	ВСЬОГО – 105% – 22260000 р.

стема застосовувалася в Одесі за згодою викладачів кооперативного факультету і кооперативних союзних організацій. Незалежно від того, комісія вважає необхідним встановити як принцип, що до участі в оплаті бюджету по кооперативній освіті повинна залучатися не тільки одна Споживацька, але й інші види кооперації, хоча б у рівній пропорції (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 34). Тобто слід підкреслити, що порівняно з іншими факультетами Одеського інституту народного господарства саме кооперативний факультет був фінансово забезпечений за рахунок допомоги різних кооперативних організацій. Кооперативні організації з розумінням відгукнулися на запрошення. Після попередніх нарад персоналу була створена особлива комісія у складі трьох викладачів кооперативного факультету і трьох викладачів кооперації, якій доручили розробити кошторис і після затвердження його нарадою зібрали внески і здійснили освоєння зібраної суми. Кошторис був складений на три місяці 1921 року і мав такий вигляд, який наведений у таблиці 1 (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 36).

Слід зазначити, що цей кошторис був не повністю виконаний кооперативними організаціями. Міжкооперативна комісія із забезпечення кооперативної освіти в м. Одеса розробила кошторис кооперативного факультету на січень і лютий 1922 р., яка була представлена на січень 1922 року у сумі 84000000 руб., а на лютий 1922 року – у сумі 192000000 руб. (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 48). За 1922 рік з січня по березень кооперативним факультетом було отримано від кооперативних організацій:

- від філіалу Вукоспілки – 25,000,000 руб.
- від Губсоюзу – 20,000,000 руб.
- від Промсоюзу – 54,000,000 руб.
- від Сільгоспсоюзу – 25,240,000 руб.

Усього – 124,240,000 руб.

Вищезазначена сума в міру надходження на рахунок видавалася професорам кооперативного факультету у вигляді авансу в рамках заробітної плати за 1922 р. Слід зазначити, що від Губпрофобра (Губернський профсоюз) у 1922 р. професори кооперативного факультету платні не отримували (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1490, арк. 49).

Якщо говорити про наявність студентів та їхній соціальний склад, то слід відзначити, що на початку 1921 року на кооперативному факультеті було 82 студенти. Під час начитки лекцій в осінньому триместрі 1921 року з'ясувалося, що активних студентів було близького 30 осіб, які ретельно відвідували лекції взимку, незважаючи на холод та недостатнє освітлення. Після перереєстрації усіх студентів, здійсненої Інститутом народного господарства у січні 1922 року, на кооперативному факультеті залишилося 24 студенти. Про склад студентів у наявності такі відомості:

По національності з 24 студентів: українців – 1, росіян – 6, євреїв – 17.

По сімейному стану: одружених – 18, неодружених – 6.

По статі: чол. – 21, жін. – 3.

20 осіб є членами профсоюзів. З них 12 – союзу Радпрацівників.

Вік студентів у діапазоні від 20 до 37 років.

По партійній приналежності студенти розподіляються таким чином: 1 сіоніст-соціаліст, 2 меншовики, 21 безпартійний.

3 студенти із закінченою вищою освітою, а всі інші – із середньою освітою.

8 студентів мають кооперативний стаж (переважно конторська служба в різних кооперативних закладах) (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 574, арк. 110).

З приводу питання затвердження викладачів на кооперативний факультет було прийнято рішення, що до складу факультетської комісії повинні входити викладачі трьох Губсоюзів, яким, таким чином, буде належати право брати участь у вирішенні питання прийому викладачів. Така система, на думку комісії інституту, більш прийнятна, ніж створена Вукоспілкою апробація викладачів філіями Вукоспілки (для Одеси і Києва). Філії Вукоспілки, будучи торговельними конторами, керувалися працівниками по найму, яким присуджували право «рекомендації» і «погодження» на обрання факультетом особи до складу викладачів. З приводу питання адміністративного управління навчальними закладами комісія дійшла висновку про доцільність створення особливого відділу управління кооперативною школою. При цьому

до колегії цього відділу повинні бути залучені представники українських центрів усіх трьох видів кооперації: Вукоспілки, Українського союзу сільськогосподарської кооперації, Українкустарспілки, а також Головної кооперативної ради (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 574, арк. 125).

Навчальні плани та методи викладання

Що стосується методів викладання, то в звіті губерньського інспектора по соціально-економічній вертикалі по Одеській губернії за січень–березень 1923 року говорилося про «відживання виключно лекційного методу, який залишає слухачів пасивними, безсумнівно, просувається вперед, і фігура лектора, який з висоти кафедри відчитує свій курс, поступово вимирає. Необхідно відзначити, що відсутність суцільного лекційного методу і заміна його лабораторними прийомами і спілкування викликало зі сторони слухачів значний інтерес до таких предметів, які, перебуваючи в руках професорів, раніше не збирали великих аудиторій. Зараз у цих професорів спостерігаються досить великі та активні аудиторії» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 562, арк. 476). Про актуальність саме практичної роботи говорилося в пояснювальній записці до плану викладання в Одеському інституті народного господарства за 1922–1923-і роки, а саме: «Повертаючись до загального характеру плану викладання, комісія вважає, що центром тяжіння викладання вона вважає практичні роботи, яким відведено в кожному циклі і на кожному відділенні належне місце. Практичні заняття поділяються на дві групи: обов'язкові й альтернативно обов'язкові (за вибором студента). Обов'язковими визнані практичні заняття по основних предметах кожного відділення. Але, крім цих практичних занять, комісія вважає також необхідним запровадження особливого триместру, присвяченого практиці в установах по спеціальності. Цей триместр повинен розміщатися між другим і третім циклом. Хоча таке нововведення не передбачено харківським планом і подовжує загальний термін проходження курсу в Інституті народного господарства на чотири місяці, однак воно має надзвичайно велике практичне значення для підготовки молодих фахівців» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 53).

Також слід відзначити, що Одеський інститут народного господарства влаштував своє внутрішнє життя за своїм планом, хоча за зразок брав план організації Харківського інституту народного господарства (ХІНГ). Прикладом може бути пояснювальна записка до плану викладання ХІНГ 1922 року: «Розпочавши складання плану викладання, комісія користувалася основним матеріалом для своїх робіт – планом Харківського інституту народного господарства. Однак, згідно з пропозиціями науково-організаційного відділу Одеського Губпрофобру, користування харківським планом не повинно було бути зведено до простого його копіювання. Тому комісія отримала повноваження, відштовхуючись від харківського плану, вносити до нього свої зміни, яких потребують інтереси наукової постановки народно-госпо-

дарської освіти і місцеві особливості, які можуть справити на неї вплив. Розглянувши детально харківський план Інституту народного господарства, комісія одногослосно зробила висновок, що цей план має значні недоліки. Найбільшим його недоліком є багатопредметність, що викликана, з одного боку, тим, що до плану внесено багато предметів, які взагалі не можуть бути засвоєні належним чином студентами-економістами. Тому комісія прийняла рішення знищити багатопредметність шляхом, по-перше, об'єднання надто детальних курсів у загальні для них курси; по-друге, видалення з програми низки спеціальних технічних дисциплін і заміни їх загальним курсом, якому було дано назву «Енциклопедія промислової техніки» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 35). Таким чином була зроблена робота комісії по повній переробці харківського плану з метою пристосування до потреб педагогіки.

Стосовно факультету зовнішніх торговельних відносин при Одеському інституті народного господарства, то створення його було покликано: 1) поглибити і доповнити ту загальну економічну освіту, яка дається на першому (загальному) циклі інституту, і тим самим підготувати до засвоєння спеціальних знань, необхідних для практичного діяча в галузі зовнішньої торгівлі; 2) дати ці спеціальні знання у найбільш повному обсязі і всебічній направленості. У відповідності до цього в навчальний план введені загальні економічні дисципліни (прикладна економіка, фінансова наука, економічна історія, сучасне світове господарство, грошовий обіг, кредит і банківська справа) і суміжні загальні юридичні дисципліни (державне право, вчення про управління, міжнародне право, цивільне право і торговельне право), а також товарознавство (Рябенко, 2012: 126). Спеціальні курси, які входять до навчального плану і охоплюють необхідні для практичного діяча в галузі зовнішньої торгівлі теми, діляться на: 1) основні, обов'язкові для всіх студентів факультету (економіка зовнішньої торгівлі, загальний курс торговельної справи, техніка імпорту і експорту, організація і техніка зовнішньої торгівлі РСФРР і УРСР, зовнішня торгівля і кооперація, загальні міжнародно-політичні і міжнародно-правові курси, торговельний бухгалтерський облік і комерційна арифметика) і 2) додаткові освітні курси для студентів, які вибрали той чи інший напрям. 3-поміж основних спеціальних курсів, обов'язкових для вивчення усіма студентами, є три дисципліни: 1) зовнішня торгівля і кооперація, 2) торговельний бухгалтерський облік, 3) комерційна арифметика.

Відповідно до основних вимог Положення про вузи УРСР і вказівок представників Губпрофобра основний центр тяжіння роботи переносився з лекцій до практичних і семінарських занять, кількість яких з більшої частини предметів перевищувала кількість лекцій і ніде не була меншою, ніж лекцій. Прикладом може бути таблиця 2, де показано скільки часу відводилося саме на практичні заняття (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 14):

Навчальний план факультету зовнішніх торговельних відносин за 1922/1923 рр.

Назва предмета	Час. лекцій	Практичні заняття	Семинари	Необхідні семінари
1. Прикладна економіка	1	2	1	–
2. Фінансова наука	1	2	1	–
3. Економічна історія Заходу	1	1	–	1
4. Економічна історія Росії	1	1	–	1
5. Сучасне світове господарство	1	2	–	1
6. Економіка зовнішньої торгівлі (Зовнішня торговельна політика)	–	2	1	1
7. Державне право (загальне і порівняльне)	1	1	–	1
8. Російське державне право	1	1	–	1
9. Вчення про управління (адміністративне право)	1	2	–	1
10. Міжнародне право (загальний курс)	1	2	1	1
11. Цивільне право (загальний курс)	1	2	–	1
12. Товарознавство	1	3	–	–
13. Торговельний бухгалтерський облік	–	2	–	–
14. Грошовий обіг, кредит і банківська справа	1	2	–	1
15. Митна справа і митна тарифна політика	–	1	–	–
16. Техніка імпортової та експортної справи	–	2	–	–
17. Організація і техніка зовнішньої торгівлі в РСФРР і УРСР	–	1	1	1
18. Зовнішня торгівля і кооперація	1	1	–	1
19. Торговельне право (загальний курс)	1	1	1	1
20. Міжнародні відносини	1	1	1	1
21. Консульське право	–	1	–	2
22. Міжнародне приватне право	1	1	–	2
23. Міжнародне кримінальне право	1	2	–	1
24. Зовнішня політика РСФРР і УРСР	–	1	1	2
25. Комерційна арифметика	–	2	–	–
ВСЬОГО	6	16	4	12

Переходячи до питання студентських організацій, можна стверджувати, що прийом, який був у 1921/1922 навчальному році, збільшив чисельність студентів з комуністичних організацій. Новий прийом посилив комуністичну групу і склад пролетарського студентства. Комуністична організація мала значний вплив на студентство і фактично була його керівним органом. Основним важелем, яким користувалася комуністична організація для здійснення впливу, була політична просвітницька робота. У звіті і доповіді про діяльність Одеського інституту народного господарства за 1 і 2 триместри 1922/1923 зазначалося: «В цій сфері також зроблено багато. Зокрема, працює марксистський осередок і розпочав свою роботу марксистський осередок 2-го ступеня. Організована робота марксистських семінарів під керівництвом марксистської кафедри. Проводяться семінари із загальної теорії права, з порівняльної історії права, зі світового господарства, завданням яких є вивчення цих предметів з марксистської точки зору. Сьогодні, коли розшарування студентів стало завершеним фактом, існування пролетарського колективу стало абсолютно зайвим і орган професійної секції проводить значну роботу щодо перереєстрації студентів членів союзів. Також на завершення потрібно відзначити, що немає жодного студента із

родин білогвардійців. Старе студентство не має в масах абсолютного ніякого впливу. Можна передбачити, що при прийомі 1923–1924 року студенти вже будуть на 100% нашими (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 559, арк. 30). На рис. 1 представлено комуністичний осередок Одеського інституту народного господарства 1921 року, що активно проводив роботу серед студентства Інституту, яка полягала в комуністичній пропаганді ролі партії та значення пролетаріату в історії торговельно-економічної освіти.

Надалі у зв'язку з розвитком внутрішньої торгівлі і промисловості, а також фінансової, банківської і страхової сфери визнано було за необхідністю факультет зовнішньої торгівлі перетворити на економічний факультет з більш розгалуженим планом викладання економічних дисциплін пролетарського профілю.

Висновки. Отже, система торговельно-економічної освіти чітко ставила за мету пролетаризацію освіти та залучення народних мас до популяризації закладів народного господарства. З опрацьованих авторами та наведених вище архівних документів можна зробити висновки та підкреслити наукову новизну, що Одеський інститут народного господарства був одним з основних вузів торговельно-економічного профілю в ра-

Рис. 1. Комуністичний осередок Одеського інституту народного господарства 1921 р. (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1506, арк. 108

дянській Україні. На науково-педагогічну роботу влада покладала великі надії, а саме: підготовку і перепідготовку викладацького складу, розширення спеціалістів комерційного профілю (хоча цього зробити на сто відсотків не вдалося), збільшення студентів пролетарського та селянського походження, стимуляцію практичної роботи, тобто обов'язкове проходження виробничої практики після завершення вузу, чітке слідування постав-

лених завдань з приводу концентрації предметів відповідно до спеціалізації, розширення наукової роботи методом організації курсів, гуртків, парткабінетів та інше. Загалом, Інститут перетворився на вищий навчальний заклад торговельно-економічного спрямування, який повинен був відігравати роль додаткової ланки у формуванні нової соціалістичної економіки з пролетарським відтінком на «краще майбутнє».

Література:

1. Записка кооперативного факультету Одеського Наргоспу з приводу питання програми, яка повинна бути обговорена на нараді представників кооперативної освіти в Харкові 3 квітня 1921 року. *ЦДАВО України*. Центр. держ. архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1490.
2. Звіт і доповідь про діяльність Одеського інституту народного господарства за I і II триместри 1922/1923 навчального року та його учбові плани, програми. *ЦДАВО України*. Центр. держ. архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166. Оп. 5. Спр. 562.
3. Матеріали про стан та роботу кооперативних технікумів та курсів рахівництва України. *ЦДАВО України*. Центр. держ. архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166. Оп. 5. Спр. 559.
4. Рябченко О.Л. Формування контингенту студентів у вищих навчальних закладах радянської України (кінець 1920-х–1930-ті рр.). *Сторінки історії* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 33. С. 124–135.
5. Учбові плани, доповіді, звіти та інші матеріали Одеського інституту народного господарства. *ЦДАВО України*. Центр. держ. архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166. Оп. 4. Спр. 574.

References:

1. Zapyska kooperatyvnoho fakultetu Odeskoho Narhospu z pryvodu pytannia prohramy, yaka povynna buty obhovorena na naradi predstavnykiv kooperatyvnoi osvity v Kharkovi 3 kvitnia 1921 roku [A note from the cooperative faculty of the Odesa National Farm concerning the issue of the program, which should be discussed at a meeting of representatives of cooperative education in Kharkiv on April 3, 1921]. *TsDAVO Ukrainy* (Tsentr. derzh. arhiv vyshchych organiv vlyady ta upravlinnia Ukrainy). F. 166. Op. 2. Spr. 1490.
2. Zvit i dopovid pro diialnist Odeskoho instytutu narodnoho hospodarstva za I i II trymestry 1922/1923 navchalnoho roku ta yoho uchbovi plany, prohramy [Report and report on the activities of the Odessa Institute of National Economy for the I and II trimesters of the 1922/1923 academic year and its educational plans and programs]. *TsDAVO Ukrainy* (Tsentr. derzh. arhiv vyshchych organiv vlyady ta upravlinnia Ukrainy). F. 166. Op. 5. Spr. 562.
3. Materialy pro stan ta robotu kooperatyvnykh tekhnikumiv ta kursiv rakhivnytstva Ukrainy [Materials on the state and work of cooperative technical schools and accounting courses of Ukraine]. *TsDAVO Ukrainy* (Tsentr. derzh. arhiv vyshchych organiv vlyady ta upravlinnia Ukrainy). F. 166. Op. 5. Spr. 559.

4. Riabchenko, O.L. (2012). Formuvannia kontynhentu studentiv u vyshchych navchalnykh zakladah radianskoi Ukrainy (kinets 1920-kh – 1930- ti rr.) [Formation of the contingent of students in higher educational institutions of Soviet Ukraine (late 1920s –1930s)]. *Storinky istorii: Zbirnyk naukovykh prats.* 2012. Vyp. 33. S. 124–135.
5. Uchbovi plany, dopovidi, zvity ta inshi materialy Odeskoho instytutu narodnoho hospodarstva [Curricula, reports, reports and other materials of the Odesa Institute of National Economy]. *TsDAVO Ukrainy* (Tsent. derzh. arhiv vyshchych organiv vlady ta upravlinnia Ukrainy). F. 166. Op. 4. Spr. 574.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2023

The article was received 04 April 2023